

Živali popotnice.

(Spisal Fr. Erjavec.)

Merzel veter tebe žene,
Drobna tičica, od nas.

Národna.

Ljube prijatlice, tičice blage!
Kam ste bežale? kje imate dom?

Mir. Vilhar.

Ko zgublja jeseni natora svoje lepote, ko mine cvetlica za cvetlico, ko pade list za listom, se začnó zbirati po ledinah in zvonikih tiče kerdela. Ko tropa za tropo odletuje v bolj milo podnebje, se lotijo človeka čudni, skor bi rekel, otožni občutki. Od golih sternišč povzdiguje svoje oči do urnih popotnikov, z očmi jih spremlja tako dolgo, da splavajo po zraku. In ko jih okó več ne najde, jih še v mislih spremlja na njihovem potu, kjer nimajo ne vodja ne kažipota, in vendar so si zvesti svojega cilja. In res, če si mislimo tudi naj bolj zvedenega zemljomera, ki ima na ponudbo vse pripomočke vednosti, se vendar ne bo zavedil tako, kot se zavé naj manjša teh žival, ki čez dežele in čez morje hití in vendar zopet najde hišo, kjer je zidala lani gnjezdo, kjer je izrejala svoje mlade. Čuden, nam nerazumljiv gon jih žene v kraje zaželjene. Ta gon se najde ne samo pri tičih, temuč tudi pri družih živalih, pri čveternogatih, pri ribah itd. Sploh jih menda žene skerb za potrebno hrano, včasih jih pa tudi preobilni zarod ali preganjanje sili na pot, večkrat pa tudi ne vemo gotovega uzroka, toliko bolj čudna je potem ta prikazen. Znamenito je tudi to, da se na tako popotovanje zbere skor vselej večja družina, da si tudi se potem, ko so prišle na svoj cilj in konec, razkropijo in večidel samotarijo.

Če se govori o popotovanju živali, skor vsak misli le na tiče, ker njih preselovanja so naj bolj navadne in naj bolj znane; ali tudi pri čveteronogatih živalih se najde ta prikazen. Opice hodijo v družini od kraja do kraja, kjer je ravno kaj boljšega ugrizniti. To je pač vesela družina! Zdaj se lové v prederzkih skokih od drevesa do drevesa, zdaj kobacajo spet počasi po tleh, vedno so vesele, zmiraj se jim ljubi cukati se in burke uganjati. Gotovega cilja in konca na svojem potu opice nimajo; na mestu ostanejo, dokler imajo dovolj živeža; ko jim tega primanjkuje, potujejo dalje. Černi medved v severni Ameriki gre v hudih zimah iz severja daleč v zedinjene države v velikih družinah, se vé, da se le malo teh kosmatinov verne na leto v svoje berloge, ker jih zavoljo lepe kožuhovine in zavoljo okusnega mesa zelo zalezujejo in pobijajo. Ravno taka se godí severnim lesicam.

Izmed živali, ktere glodavkam prištevamo, jih več potuje, na primer: pôlske miši, katerih ne uderží celo velika reka; vidili so jih

namreč plavati čez reki Rajna in Majna. Prava popotnica je kamčadalska miš. Brezštevilne trume teh žival zapustijo na spomlad Kamčatko in gredó po več sto milj daleč na zapad proti reki Oktralsk, kamor pridejo srede avgusta. Tega merčesa je toliko, da je časih en tróp po dve uri dolg in še več. Mesca oktobra se vernejo, kar jih na potu ni konec vzelo, v Kamčatko nazaj. Za Kamčadale so to veseli dnevi; mesojedne roparske živali namreč spremljajo te popotne miši in te živali Kamčadali zavoljo imenitne in dragocene kožuhovine pridno zalezujejo.

Sicer ne tako redovne, pa vendar znamenitne so tudi pota norvegovske miši, leming imenovane. Leming je čudna žival. Včasih se vzdignejo z merzlih, nerodovitnih bregov ledenega morja in planejo v doline laponske in romajo po šestdeset milj daleč. Na potu jih nič ne uderží; široke reke in jezera preplavajo, sterne skalovje preplezajo in tako gredó s trebuhom za kruhom zmir naravnost naprej; če pridejo do kopice sena, ne gredó okoli nje, ampak jo prerijejo; če jih v vodi sreča barka, se je ne ognejo, ampak splezajo na barko in na drugi strani poskačejo zopet v vodo. Te miši so za deželo prava šiba božja in ljudje se jih bolj bojé, kot slabe letine. Kedar priromajo, ne pomaga nič zoper nje; vse kar je rastlini podobno, pokončajo te požrešne živali in ne da bi samo travo do korenin postrigle, celo zemljo prerijejo in poberejo sleherni semensko zerno. Tisuč in tisuč jih na potu pocepa in potone, ostale se potem pogubé, domú se pa nobena ne verne. K sreči pridejo k večemu enkrat v desetih letih.

Ko vročina prehudo pritiska, beží sedlon pred trumami silnih kervožejnih brenceljnov in komarjev, ki živino in ljudi nadlegujejo; žival sama prisili svojega gospodarja, da se preseli na hladne morske bregove ali pa v više doline, kjer merzle sape razkajajo oblake silnega merčesa. Komaj pa se približuje jesen, se začne sedlonu tožiti po gorah in po snegu in zastonj bi si človek prizadeval živali zadrževati; vsa čeda bi po sili ušla in bi s svojimi prostimi brati po gorah pohajala.

Antilope so urne in gibčne živali, ki prebivajo po neizmernih planjavah gorskih krajev. V Evropi imamo samo eno pléme te rodovine, namreč stepno antilopo, ki v velicah družinah prebiva po poljskih in rusovskih ravninah, po zimi gre pa proti črnemu morju. V Afriki je čez 60 antilopnih plemen. Posebno znamenitna med njimi je skokonoga antilopa, zato tako imenovana, ker ima lastnost, v begu 4—6 čevljev visoke skoke delati. V južni Afriki se klatijo neizrečeno velike čede teh živali, po 20—25000 repov skupaj. — Ko pride suša, se obernejo na jug proti evropejskim seliščem in kot kobilice planejo nad žita in seljakom veliko škodo napravljajo. Za žito jih nekoliko odškoduje okusno mesó teh antilop, katerih veliko pobijejo; mesó zrežejo na tanke jermena in jih na solncu posušé.

Tudi m o r s k i p s i g r e d ó n a p o t , d a s i t u d i z n a b i t i n e p r o s t o - v o l j n o . K o s e n a m r e č n a l e t o z a č n e t a j a t i l e d v l e d e n e m m o r j u , p l a - v a j o v e l i k e l e d e n e p l o š e v g o r k e j e m o r j a i n n a t e h p l o š a h l e ž i j o m o r s k i p s i . V p r e t e č e n e m s t o l e t j u j i h j e p r i š l o v b e l o m o r j e n a R u s o v š k e m k o t l i s t j a i n t r a v e . K a k o r d a l e č j e s e g l o o k o , s e n i d r u - z e g a v i d i l o , k o t m o r s k i p s i .

Vidili smo, da so tudi med četrtonogati živalmi prave popotnice; ali pri vsem tem so vendar le tiči popotniki v pravem pomenu te besede, in znabiti je ni kmalo prikazni v natoru, ki bi človeka bolj mikala, kot natanjko odločen prihod in odhod nekterih tičev. V sv. pismu starega zakona že poje prerok Jeremija: Čaplja pod nebom pozná odločeni čas, in gerlica in žerjav in lastavica pridejo o svojem času".

Nekaj naših domačih tičev gre v gorkeje podnebje, kjer sneg ne pokriva hribov in planjav, kjer brez velicega truda najdejo potrebnega živeža; namesto teh pa pridejo od merzlega severja drugi gosti k nam čez zimo. Ko začne jeseni podlesk poganjati po senožetih in si merzel veter igra z rumenkastim listjem, se odpravljajo pevcu na pot. Zdaj nas zapusti lastavica in kmalo za njo vzamejo slovó trope malih tičev, ki so nam na pomlad prišli oznanjat, da se verne novo življenje v natoru; zdaj se odpravijo tice pevke, ki so skoz leto naše serca razveselovale z milim petjem. Na njih mesto pridejo kljunjači, divje gosí in race in drozgi; če tudi nam ti pevcov ne morejo namestovati, vsaj spet nekoliko oživijo zapuščene loge in trate.

Mesca prosenca gospodarita pri nas v visocih gozdih velika postojna in zlati orel; golobji jastrob in kregulj se njima umakneta in gresta bliže vasi, kjer kmetu pri kuretini škodo delata. Tudi veliki srakoper se zdaj s temi roparji pajdaši, ker njegova bližnja rodovina je šla čez zimo iz dežele. Krokari in vrane letajo v družini okoli mest in vasi, kjer si po cestah in prekopnjah živeža iščejo. Detelova rodovina tudi ostane čez zimo pri nas in išče po sadnem in gozdnem drevju zalege kebrov in družega škodljivega merčesa. Ob vodah se spreletuje lepo pisani vodomec, poseda černi kôs, in visoko v zraku romajo snežne gosí. Divji petelini, veliki jerebi in ruševci ostanejo, kjer so bili čez leto. Če je vreme ugodno, se spreletujejo po šumah tudi drozgi in brinovke. Od malih tičev je sitnega vrabca naj več: v njegovo tovaršijo zahajajo tudi ščinkovci in skupaj letajo okoli skednov in kozolcov: po germovju se potika popkar, čižek obiskuje visoke jelše in blask ali krumpež poseda po jelkah. Steržki in kraljčki pa veselo čivkajo in senice se pojajo po vertéh. — Mesca svečana pridejo prvi romarji že nazaj. Prej ali poznej, kakor je vreme, pridejo: drozeg, poljski škerjanec, ščinkovec — kar jih je šlo preč,

posebno babice — konopljenka in druge sorodne tice, kmalo za temi pride škorec, dupljar in grivar, oba golobje rodovine. Celo bela pastaričica se vidi včasih že okoli sv. Matija, gotovo pa pride začetka sušca in ž njo pride priba, sokol in kljunjač. Gorski ščinkovec, čopasti škerjanec, divja gos, kavka, drozeg, brinovka in druge tice, ki so bile pri nas le čez zimo v gostéh, ali so nas le memo gredé obiskale, gredó zdaj nazaj v svoje domače kraje proti severju in o sv. Jožefu zginejo popolnoma.

Na njih mesto pride o tem času: rumena in siva pastaričica, bovec, tašica, štoklja, žerjav in nekatere druge mlakužne tice, potem beloritka in včasih tudi že mali muharček ali kovaček. Navadno pride pa kovaček še le mesca malega travna in ž njim vred pridejo: domača lastavica, bregulja ali podgrivka, veliki prusnik, penica, terstnica, slavec, vertoglavka in kukovica. Ti vsi pridejo vsaj do sv. Jurja. O sv. Jurju in po sv. Jurju pride pa: mali srakoper, gerlica, velika hudournica, zelena vrana, muhovček in kobilar. Zolne, dleski, berglezi in kar jih je plezovčeve rodovine imajo že gnjezda; o tem času valijo tudi bovcí, vrabci in pribe.

Mesca velicega travna se vernejo zadnji popotniki, namreč: prepelica, kosec ali stergar in mravljinčar. Zdaj se vsi pariyo, delajo gnjezda in valijo; škorci, vrane in plezovci imajo zdaj že godne mlade. Mesca rožnika in malega serpana tiči potihnejo, zdaj se pečajo le z valenjem in odrejo mladih. Velicega serpana se začnejo skubiti in ta čas se poskrijejo v gosto germovje, da so varni pred roparskimi ticami. Vrabci in ščinkovci se pa zbirajo v velike trope in letajo po polju in okoli skednov in kozolcov. (Konec prihodnjič.)

Isterske molitvice*).

(Zapisal J. Volčič.)

Svetega Petra otac.

(Iz Pazinščine.)

Sveti Petar u raj gré,
I u rajsko veselje.
Radujte se dušice,
Ke mi greste za njin v raj;
Zadni gre njegov otac.
Otac Petru govori:
Sinko Petre, počekaj!
Gremo skupa v svitli raj.
Petar otcu govori:
Ja te čekat nemogu;
Aš ti nisi dostojan

Z manon pojt u sveti raj:
Ti si vince prodaval,
Malon meron si daval,
Nadpodpunu plaću potezal;
Tvoja duša žalostna
Nizko pojde va pakal,
Nikdar s pekla nestekla,
Ni lica božja ne vidla,
Ni svete dive Danice,
Ni svete dive Marije. Amen Isus.

*) Pesme pobožnega zapopadka se imenujejo po Istri molitvice in se končajo „z Amen, Isus“. — Pesme posvetnega zapopadka se pa imenujejo: bugaričine; take pesme peti se pravi bugariti.

Živali popotnice.

(Konec.)

Okoli velicega Šmarna se nekoliko tičev že spet napravlja na pot. Naj prej gre velika hudournica, kobilar in bela štoklja. Mesca kimovca nas zapustí slavec, terstnica in mravljinčar; sredi tega mesca se posloví zelena vrana, mokož, kukovica, vertoglavka, kosec, beloritka — in konec mesca odrinejo: škarnjek, pustovka, smerdokavra, rumena in siva pastaričica, bobnarca, gerlica. — z eno besedo, skor vse tice, ki so se malega travna vernile.

Kozopersk požene še zadnje; penica vzame zdaj slovo, za njo gre domača lastavica, žerjav, škorec, šmarnica in proti koncu mesca škerjanec, tašica in bela pastaričica. Od severja pridejo zdaj k nam: drozgi, vrane, čopasti škerjanec, gorski ščinkovec in kavka; ti se spreletujejo v večih družinah; ako je pa vreme neprijazno, gredó večidel še naprej. Listopad nam pripelje še zadnje severne goste in mesca grudna je vse popotovanje pri kraju. Natora zdaj počiva, le tisti tiči, ki so ostali pri nas, iščejo klaverni svoje pičle hrane.

Romarjem se zdaj dobro godí, ko so prestali težave popotovanja; prišli so namreč v gorkeje kraje, pod bolj milo podnebje, kjer ni merzlih vetrov in kjer sneg ne pokriva polja in gozda. Ti kraji so južne evropske dežele, t. j. Laško, Turško, gerški otoci, potem Egipt, Sirija, mala Azija in dežele ob reki Senegal v Afriki. Slavci gredó navadno proti Sirii, prepelice v Egipt in mala Azija preredi skoraj vse naše male tice. Na gerških otocih navadno le počivajo, da se oddahnejo in se za novo pot okrepčajo; posebno prepelicam je tacega opočitka treba, ker ne morejo dolgo v eno mer leteti. Ko pridejo na te otoke, so tako trudne, da jih ljudje z rokami lovijo, pa pri vsem tem jih pride še toliko v Egipt, da jih je v Aleksandrii na tergu kot gnoja.

Tice pridejo na te otoke prej ali poznej, kakor je veter. Sternad pride navadno, ko so smokve zrele in ker rad sladká, mu ni nobene sile. Gerki mu pravijo: sikofagos, t. j. smokvojedec. Konec kozoperska ali o vseh svetih, ko so kmetje ravno posejali, pridejo divji golobi in gerlice, kukovica jih pa spremlja, toraj pravijo, da ona gerlice vodi. Mesca avgusta pride na gerške otoke smerdokavra in v kozopersku: tašica, lišček in pastaričice; ti vsi se pa ondi le nekoliko pomudijo, potem pa letijo v jutrove dežele.

Ker je ravno od preselovanja tičev govorjenje, naj omenimo še nekega divjega goloba v severni Ameriki, kterega zavoljo te lastnosti popotujočega goloba imenujejo. Audubon, ki tiče severne Amerike po njih navadah in posebnostih naj bolje pozna, pravi od njih: Ti golobi se le preseljujejo, kedar jim hrane pomanjkuje in niso navezani na odločene čase. Kedar se napravijo na pot, jih gre neizrečeno veliko; leta 1813 v jeseni sem vidil tak golobji vlak. Vse

obnebje, kar ga more človeško oko premeriti, je bilo polno golobov, tako da je solnce otemnelo, kot pri merknjenji. Kaj lepo jih je bilo gledati in peró ni v stanú te prikazni popisati. Če je bil vlak v kaki nevarnosti, so se golobje zakadili s strašnim hrupom, kot bi germelo; eden je družega rinil pred sebó. Ta gosta kepa je zdaj v levo zdaj v desno zigravala, zdaj so se plazili tik zemlje, kmalo pa se spet vzdignili naravnost kviško, da je bil vlak podoben mogočnemu stebru. Ko so prišli spet v primerno visočino, so se razpustili — kot orjaška kača se je poganjal vlak v sinji višavi. Tako so letali nad menó neprenehoma skoz tri dni; iz tega se lahko sodi, koliko je bilo njih število.

Prostor, kjer ti tiči delj časa gnjezdijo in valijo, se jako spremeni, zemlja je več palcov na debelo pokrita z golobjekom, trava je do zadnje bilke pokončana, ravno tako tudi nižje in šibkeje germovje, vse križem ležé veje, ktere so se pod težo tičev ulomile. Ti tiči sedé namreč po drevji v gostih kepah ena verh druge. Daleč okrog so drevesa gole, kot bi jih oklestil, več let preteče potem, da si svet spet opomore. Indiani so teh gostov vselej veseli, ker brez velicega truda dobivajo od njih živež za dalj časa. V deželi Kentuki so gnjezdili ti golobi pred nekimi leti; prostor je bil več angleških milj širok in čez 40 milj dolg. Na vsem tem prostoru je bilo vsako drevo polno gnjezd. Ko so mladiči dorastli, pa vendar ne tako, da bi bili mógli odleteti, so prišli bližnji prebivavci v velicih družinah z vozmi, s postljami in s kuhinjskim orodjem in so več dni tukaj ostali. Šuma in hruma po gozdih je bilo toliko, da so se konji plašili in da so si mogli ljudje na ušesa upiti, da so se razumeli. Po tleh vse križem so ležale veje, jajca in mladiči, ki so iz gnjezd popadali; cele čede prešičev so se redile od njih; orli, jastrobi in kregulji so letali okoli in si mlade iz gnjezd pobirali. Po drevju družega ni bilo viditi kot golob pri golobu. Fofotanje perutnic se je slišalo, kot bi od daleč germelo; vmes se je pa čul polom dreves; jeli so namreč drevesa sekati in vselej tiste, ki so bile naj bolj z gnjezdi obložene. Na enem drevesu so dobili po sto mladičev, ki niso veliko manji kot starci in družega jih ni kot tolsča.

Tudi ribe potujejo v velicih trumah; se vé da so njih pota manj znane, kot tičeje. Kedar se ribe derstijo, se podajo v neizmernih trumah iz globokega morja in plavajo proti bregovom ali pa v reke, da tam ikre ležejo. Ribči dobro poznajo to lastnost in tudi omenjeni čas; tisuč in tisuč čolnov gre pričakovanim romarjem naproti.

Slaniki plavajo mesca svečana proti norvegovskim bregovom, kjer se derstijo. Vsako leto jih na angleških, norvegovskih in holandskih bregovih čez tisuč milijonov ujamejo, in še veliko več jih požrešni sovražniki v morju pokončajo. Začetek sušca gredó spet v globoko morje in konec tega mesca ni nobenega več viditi.

Ravno to lastnost imajo sardele; le v tem je razloček, da se prikažejo bolj na francoskih in španskih bregovih.

Veliko večje pota dela losos. Kot slaniki in sardele prebiva tudi on v severnih morjih in na pomlad se podá v reke, iz rek pa v stranske vode in celo v potoke, kjer naj raje ikre leže. Po Rajni pride not v Švajco, po Labi na Češko; v Norvegu in Britanii in tudi na severnozpadni strani Amerike gomezijo vse reke od njih. V majhni reki Tvid, ki teče med Anglijo in Škocijo, jih ujamejo na leto okoli 200.000.

Kot losos plava tudi jeseter iz morja v reke. V Rajni gre do Baselná, v Donavi do Ulma; nikjer pa teh rib ni toliko kot v rusovskih rekah. Vse ondotno narodno življenje se pleče okoli ribštva. Po reki Ural, postavim, pridejo prec na pomlad, ko se začne led tajati, vize ali beluge in gredô nepretergoma skoz štirinajst dni iz kaspiškega morja; pozneje pridejo severjuge in gredo skoz celi mesec; sred aprila romajo jesetri in somi, ki skoraj vse poletje ondi ostanejo in še le kimovca se zopet vernejo proti morju, in kmalo za njimi gredo spet vize nazaj, tako da imajo ribči skoz vse leto dosti opraviti.

Tudi žužki ali zaželke imajo med seboj znamenitne popotnice, posebno med mravljami, gosencami in kobilicami. Od naše mravlje ravno ne moremo reči, da bi se podajala na dolgo pot; ali v Ameriki živí mravlja, ki roma včasih v neštevilnih trumah od hiše do hiše, gre po vseh kotih in špranjah in celo ljudi iz stanovanj požene, tako silna je. To je še dobro, da se ne mudi dolgo na enem mestu in da pokonča stenice in drugi merčes po hišah. Med gosencami je posebno znana tako imenovana prehodna gosenica, ki posebno rada na hrastih prebiva in v gostih procesijah roma od drevesa do drevesa. Hrasti po njih veliko škodo terpé.

Naj bolj znane in tudi naj bolj škodljive so selivne kobilice. V černih bukvah zgodovine so zaznamovane leta, v katerih je ta hudi sovražnik prišel od izhoda v naše kraje. Njih pravi dom so zelene planjave tartarske. Začetka kimovca leže babica 50—60 jajc med travje korenine, spomladi se izvalijo mladi in precej začno travo objedati. Ko so se štirikrat levile, dobijo perutnice in potem letijo naprej, če so na enem kraji vse pojedle. Vselaj se vzdignejo opoldan, zjutraj in zvečer jih ni na kviško spraviti. Ko so se vzdignile, letijo naprej kot neurni oblak, in gorje krajem, kamor se spusté. Vsemu zelenju je tu odklenkalo; celo bičevje in debela koruza je do tal postrižena in drevesa molijo gole veje kviško, kot po zimi. Kobilicam za petami pa gre lakota in večkrat tudi kuga.